

Б Н И Ж И И И А.

І. КНИЖОВНИ БЪЛЪЖКИ.

По поводъ на статията отъ А. Теодоровъ: „Миладиновскитѣ пѣсни и Штросмайеръ“¹⁾.

І. Къмъ стр. 92. Не може да е истина, че Д. Миладиновъ се училъ въ Охридъ само на първоначално учение, слѣдъ което непосредствено Охридчане взели го за учителъ въ града си. Истината е, че той въ Струга и въ св. Наумовия манастиръ добилъ първоначални

1) Въ XVI кн. на „Периодическо Списание“ срѣщамъ статията „Миладиновскитѣ пѣсни и Штросмайеръ“ отъ г. А. Теодоровъ, която съ особено внимание и душевно удоволствие прочетохъ не еднажъ. Като Българинъ, а особито Македонецъ, не могахъ да не бѣдъ дълбоко въ сърцето си трогнатъ отъ благородната идея, която е отворила страницитѣ на „Периодическо Списание“ за единъ въпросъ, толко важенъ за народното ни възраждане, но, отъ друга страна, толко забравенъ и занемаренъ. Прѣди една-двѣ години, съ слабото си перо бѣхъ се поавелъ съ животописа на покойнатѣ и приснопаметни братя Миладинови, та на скудитѣ си равноски издадохъ кратката си книжка подъ заглавие „Материяли за животоописанието на братя Миладинови“. Въ нея не претендувамъ, че съмъ навършилъ всичко, което би трѣбало да се навърши по този въпросъ; наопаки, искахъ съмъ само да дамъ поводъ на други по-въщи и по-способни лица, да се заематъ съ него по-специално. Между туй, утѣшавамъ се съ мисълта, че, по възможность, изпълнилъ съмъ една неотмѣвна своя длъжность, като въ съчинението на речената си книжка водилъ съмъ се единичко и строго съмъ се държалъ о принципа: 1) да прѣмълъчavamъ всѣкое нѣщо, което не съмъ знаалъ, или не съмъ могълъ да си напомянъ добрѣ, и 2) прѣди всичко, казалъ съмъ се внимателно, да не би да искривля или да затемня нѣидъ истината, като съмъ прѣдпочиталъ да бѣде непълно и недостатъчно дѣлото ми, нежели невѣрно и *искривено*, та заради това и много нѣща съмъ пропусналъ като съмнителни, и то все съ надежда, че, слѣдъ моитѣ свѣдѣния, ще се появятъ и други за допълнение и попълнение на цѣлия ми прѣдмѣтния животописъ. Въ своето съчинение азъ съмъ се ползувалъ отъ слѣднитѣ по-главни извори: 1) отъ собственото си наблюдение и очевидно; 2) отъ слушанитѣ свѣдѣния отъ самаго Димитрия и отъ фамилията му, съ които ималъ съмъ честь да бѣдъ най-ближенъ и, рече, домашенъ членъ; 3) отъ собственитѣ си надирвания отъ очевидци, съживуци, другарѣ и приятели Димитриеви, приятели като брата; и 4) въ време на автора му отъ собствената негова тайна до мене и алегорична кореспонденция, както и отъ подобна съ-тия, що го обикаляхъ, отъ която и на смъртта на двамата.

И ето надеждата ми почнува да се изпълня. Въ речената статия виждамъ една кратка добавка къмъ прѣдмѣтния животописъ, която, като отъ достовѣренъ источникъ — брата на покойнитѣ, чърпана, трѣбало би по-достоверността си, да държи първо мѣсто между всичкитѣ досегашни и бѣдъщи извѣстия по този въпросъ. За жалость обаче въ нея, невнакъ какъ, вмъкнали сж се нѣкои неточности и погрѣшки, които, ако можеби и неволни, до една доволна степенъ искривяватъ истината и донейдѣ потъмняватъ яснността на дѣлото така, че, ако нѣкой строгъ истиннолюбецъ би се опиталъ да ги поправи, не би билъ повърнатъ отъ никого. Само който

знания — четмо и писмо; а въ Охридъ, дѣто отъ незапаметни врѣмена сѣществували класни Елински училища, слѣдувалъ класна наука. Докъждъ свѣршилъ сѣществующето тамъ училище, та тога само Охридчане задържали го за учителъ. Това е казано вече въ „Материялитѣми. Инакъ и не могло да бѣде; защото знаемъ всички, че той не е билъ въ града ни първоначаленъ учителъ, а класенъ. При това, ние пристигнахме мнозина стари Охридчане съ много по-високи знания, нежели първоначални, които не бѣха видѣли други, другъждъ по-високи учебни заведения, освѣнъ Охридскитѣ. Тие учени старици трѣба да сѣ били и Миладинови съученици, между които имаше и много по-стари отъ него. А че той тога не билъ само съ първоначално учение, потвърдява и умѣнието му да прѣвожда грѣдкия текстъ на Апостола на български езикъ, независимо отъ свидѣтелството на живитѣ му още ученици.

2. Къмъ стр. 92. Когато Димитъръ прѣвъзъ 1840—1841 г. биде учителъ въ Кукүшъ, тога тамъ не владикувалъ Мелетий, нито негови били двамата дякони, Д-ви ученици; а Антимъ, който послѣ станалъ Воденски. Мелетий владикова въ Кукүшъ слѣдъ 1845 год. до 1858 год. а въ началото на идущата биде испѣденъ, т. е. въ врѣмето на вторичното въ този градъ Д-во учителствование. А пакъ нито Антимъ, нито Мелетий бидоха отъ Кукүшъ изгонени поради споменуваното дяконово изъ училището испѣждане, а по причини много по-важни, свързани съ идеята за народното ни възрождение; за които ще имамъ случай да говоря по-подробно въ бѣдъжцето си съчинение.

3. Аботъ (а не Амбортъ) Джекъ въ Солунъ, когото познавамъ лично, не бѣше Италинецъ, а Българо-Шотландецъ, т. е. отъ баща Шотландецъ, а майка Българка, щерка на Дебранина Каймакчюлу Чиче Нано, или, спорѣдъ други, и чистъ Българинъ, като и баща

би внажалъ отъ по-блвау взаимнитѣ, а, може би, и кждни отношения на братята и моралната равлика между живия и покойнитѣ, само той би се изключилъ отъ послѣдната категория, — само той би повѣрвалъ, че при всичката близость на поменатия источникъ, не е чудно да могли да се вмѣкнатъ и нѣкои волни или неволни погрѣшки въ горѣказаното кратко изложение на братовия му животописъ. А че това не е само просто прѣдположение, а цѣла скърбна истина, може на първъ погледъ всѣкой да се увѣри, като забѣжи, че у него не сѣществувва никаква датна послѣдователность и опрѣделеность.

Жално, наистина, и скърбно, че отъ сега още, при живи очевидци, ставатъ подобни погрѣшки и противорѣчия, а какъ би станяло, ако би този въпросъ се подбутише слѣдъ 100 години? Но, отъ друга страна, утѣнително е, че въпросътъ се открива още отъ сега, докъждъ не сѣ още съвсѣмъ исчезнали отъ земното лице очевидцитѣ — свидѣтеле, които могатъ единъждъ за всѣкога да освѣтлятъ и потвърдятъ истината.

Ако би ми се позволило, за длъжность своя считамъ да разгледамъ нѣкои отъ реченитѣ негочности и, до колкото бихъ можалъ да се опрѣ на здравата ся почва, да дамъ нуждитѣ обяснения и поправки. А повече нѣщо, по-подробно и по-обстоятелствено, ще се види въ едно мое бѣдъже съчинение, подъ заглавие: „Материяли по историята на събужданieto и развитието на българщината въ Македония“, което, готово почти, щомъ се появятъ нуждитѣ за отпечатванието му и необходими срдѣства, надѣжъ се да издамъ на свѣтъ. За сега, основавъ на искаванитѣ (въ стр. 91) желаниа на г. Автора на помислатата статия, да би се появили и други пояснения по прѣдмѣтния въпросъ, имамъ честь да направѣ тукъ нѣкои бѣлѣжки, които, мислѣжъ, немаатъ би спомогнали за постиганieto на желаемата цѣль.

му ужъ билъ отъ Киречъ-Къой. Но, както и да е, той самъ казваше се за Англичанинъ, и ненавиждаше Българетъ. Той едва прѣди нѣколко години се поминъ, а братъ му Бабе, бащата на прѣзъ 1876 год. убитъ въ Солунъ Германски консулъ и тѣтъ на сжцо убития Французски. бѣше и до прѣди година-двѣ живъ (но сега незнамъ вече).

4. Къмъ стр. 93. Когато К. Миладиновъ учителствуваше въ Магарево, слѣдъ връщанието си отъ Атина, именно прѣзъ 1853—1854 год., братъ му Д. не бѣше учителъ въ Охридъ, а въ Битоля, дѣто тогава по своя работа бѣхъ и азъ, и цѣли 7—8 мѣсеца наредъ живѣхъ съ сѣдно, като имахъ най-ближньо съ него познанство и сношение. Тогава пръвъ пжтъ бѣхъ се видѣлъ и опозналъ съ К., като по нѣкога отъ Магарево слизаше въ Битоля при брата си, който фамилиярно живѣше въ къщата на нѣкои братя Симови, родомъ Българе. По тие врѣмена Наумъ, види се, да е билъ неидѣ по чуждиня, та отъ това може би и да е сбъркалъ.

5. Не знамъ да е заминавалъ нѣкога прѣзъ Охридъ и Струга нѣкакъвъ си Рочинский, съ когото Д. ужъ тамъ да се е опозналъ. Знамъ обаче твърдѣ добръ, че на края отъ 1856 год. прѣзъ Струга мина г. С. Верковикъ, отиваещи, мисль, за Съръ, съ когото, прѣпоръченъ отъ покойния, имахъ честь за пръвъ и послѣденъ пжтъ да се видѣхъ и опознахъ лично, тъкмо тога, когато Д. бѣше се завържлъ отъ пжтванието си по словѣнскитѣ страни. Съ г. Александра Рачинский, по-сетнѣ руски въ Варна консулъ, Д. се видѣ и опозна не въ Струга прѣди пжтванието си, а въ Кукушъ прѣзъ год. 1858. Това и малкитѣ дѣца въ Кукушъ го знахтъ, дѣто цѣли 40 дни е прѣсѣдѣлъ речениятъ Русинъ. Но и не могло никакъ да бжде. Възможно ли би било, прѣзъ 1855 год., когато не бѣше се сключилъ Парижскитъ миръ, да мине прѣзъ Турция, и то прѣзъ дива Албания, руски консулъ, съ правителството на когото Турция още водѣше крѣвава война? Д. пжтвуа по словѣнскитѣ земи Ерцеговина, Босна, Австрийска погранична линия (а никакъ и въ Чехия) и Сърбия прѣзъ 1856 год., а. слѣдъ връщанието си, учителува една година (1857-а) въ Прилѣпъ, а никакъ не въ Струга, дѣто отъ 1856 до 1859 год. учителувахъ азъ.

6. Въ Струга Д. учителува една нецѣла година, т. е. отъ септември 1859 до априль 1860 год., независимо отъ учителуванieto въ по-прѣжнитѣ врѣмена. На 28 юний 1859 год. дойде си отъ Кукушъ; на 20 августъ с. г. отстѣпихъ му мѣстото си, азъ заминахъ за Охридскитѣ училища, а покойниятъ останъ въ родното си мѣсто да учителува, и тамъ сѣдѣ до априль 1860 год. Въ това врѣме се породн и водн борбата ни съ Гръцката Патриархия, не за нѣкои распри между Д. и владиката, а за български владика слѣдъ упокоението на добогавания Иоаникия. Мелетий дойде едва прѣзъ априль. Течението на тази распря, може да се похвалъ, знамъ азъ повече и по-подробно отъ всѣкого друго, понеже бѣхъ мѣстенъ учителъ и гражданинъ прѣзъ всичкото си врѣме, и бѣхъ вжтрѣ въ сърцето на работата, та можъ да ѣ изложжъ най-потънко, както донейдѣ съмъ ѣ изложилъ и другоъ ще ѣ повторжъ по-подробно и по-пространо. Не щж да го-

воряж приказки или сънища, а се основавамъ на живи документи, които въ едно по-сгодно врѣме, мисля, и да обнароджъ за потвърждение на думитѣ си. Д. отъ априль 1860 год. взе да обиходи Македония по извѣстната вече цѣль.

7. Църковни книги и одѣжди не е пращаль К. Миладиновъ (то би било една съвсѣмъ дѣтинска приказка), а руското правителство прѣзъ 1859 год., и то не само въ Струга, а и въ цѣлата Охридска и Кукушка кааза, а може би и другждѣ. Тога, както се каза и по-горѣ, въ Охридъ не владикуваше Мелетий, който, ако бѣше билъ той, не щѣше да бѣде възможно да позволи нито внасянието имъ въ епархията, а умрѣлиятъ на 25 декемврий с. г. Иоаникий. Тога Мелетий намираше се още въ Зворникъ (Босна), като изпълняющъ митрополитски длѣжности. За увежданieto български езикъ въ Стругското училище Д. е помогналъ съ това, че на 1857 год. отъ Прилѣпъ ни е пратилъ 15 славяноцърковни буквари, които незабавно и за прѣръпжъ уведохме, а на 1858 год. отъ Кукушъ 20—30 българогръцки буквари и толко още св. Истории, издание отъ покойнаго Партения, които сжщо немедлено уведохме. Когато Д. на 1859—1860 останж за учителъ въ Струга, тога български езикъ бѣше на пълно уведенъ въ училището. По тая точка той повече помогнж за Охридъ съ ревностното си подбуждание да се съгради отъ основа Кошишкото махаленско училище, като собствено българско.

8. Патриаршескиятъ великъ Архимандритъ дойде въ Охридъ прѣзъ февруарий 1860 год., т. е. прѣди Мелетиевото дохожданье, не за да прѣгледа нѣкакви владишки распри, нито дохожданьето му биле отъ нѣкого издѣйствувано, а просто бѣше испратенъ отъ Патриаршията, за да прибере вѣщитѣ на умрѣлия владика Иоаникия, въ сжщо врѣме и да се потруди да образува въ епархията противобългарска коалиция. Той изигра до нейдѣ ролята си въ Охридъ, но и твърдѣ добрѣ биле и самъ изигранъ. По тие въпроси доста вѣрно е изложено, ако и въ кратко, въ „Материялитѣ“ ми, а по-подробно ще се изложжтъ другждѣ. Ако ли нѣкой би се съмнѣвалъ въ доставѣрността на изложенията ми, не е мжчно, мисля, да се проверятъ както тие, така и противоположнитѣ имъ свѣдѣния, та да се открие истината испѣло. Въ Охридъ, Струга, Битоля, Прилѣпъ и Кукушъ има още живѣ по нѣкои отъ очевидцитѣ; може съ писма или съ нарочитѣ чловѣкѣ да се испита: прѣзъ коя ли година покойниятъ Д. учителувалъ въ всѣкой отъ тие градове, и при владикуванието на кой отъ владицитѣ? Прѣзъ коя година случило се едно или друго отъ поменуванитѣ събития? И други подобни, каквито би могло да се помнятъ и да не сж се още изгубили отъ паметъта на живитѣ още очевидци.

9. Къжъ стр. 94. Че Д. намѣрилъ е съ товари сребърни и златни стари монети въ Кичава и пергаменти, не можъ никакъ да повѣрвамъ. По-вѣрно и достоѣнно щѣше да бѣде, ако бѣше се казало, че е намѣрилъ послѣднитѣ, т. е. пергаменти съ нѣколко сребърни и златни монети, а то се доказва съ една сама забѣлѣжка: съ що можжж да се купятъ тие съ товари антики, колкото и да се прѣдположж.

че сж били простаци притежателиетъ имъ? Той бѣше сиромашъ, както всѣкой учитель! А кждѣ и какъ могълъ е да ги прѣкара? Видѣли ли сте и знаете ли що е Дебъръ и Кичава? Но да не би братъ му подозрѣва у покойния си братъ нѣкакво злоупотребение, безъ да му се е хвърляло нѣкое кокалче и нему? Блазѣтъ ни, че ще описваме живота на знаменититѣ си народни дѣйци, като почерняме доблестнитѣ имъ подвизи съ прости съмнѣния и несмислени подозрѣния! Слѣдъ улавянето на Д., знамъ твърдѣ добрѣ, имаше у дома му едно количество сребърни монети, събирани въ разни врѣмена и мѣста, които по едно врѣме фамилията му ги прати въ Битоля до едно официално лице да се продаждъ. Тамъ първо оцѣнили ги бѣхж за 4000 гр.; но по-сетнѣ казахж, че ужъ не чинѣли повече отъ 700 гр. Тие монети, чини ми се, видѣлъ ги е и г. В. Манчевъ. Нѣка той каже, ако панетина ги е видѣлъ, колко товари златни и сребърни монети сж били и що ли станжли? Колкото за пергаментитѣ, колкото и да сж биде тие, чулъ бѣхъ въ тие врѣмена, че пратени били отъ сжщяго откривателя имъ въ Цариградъ, не можж обаче и да потвърджж; та за това и не бѣхж споменжлъ за нихъ въ „Материалитѣ“ си. Двата товари, или по-право двѣтѣ вреца книги, които заедно съ покойния бидохж прѣнесени въ Охридъ и Битоля и отъ тамъ въ Цариградъ, не бѣхж пергаменти, а разни учителски книги, повечето грѣцки; а при нихъ и нѣкои кореспонденции; — между послѣднитѣ имаше и кои до 300 писма. Той, като многогодишенъ учителъ отъ най-първитѣ, лшшавалъ ли се отъ разни учебни ръководства?

10. Садразаминѣтъ, Кжбржзли-Мехмедъ-наша, до колкото можж да помнж, нѣмаше съ себе Богориди, а Гавриила Кръстевича и Кара-Федориди. А дали Д. билъ прѣдставенъ прѣдъ Садразамина или не, и дали съ посрѣдствуванието на Кръстевича или на който и да билъ одобренъ нему се е освободилъ, незнамъ; помнж само, че въ това врѣме казахж, какъ конѣтъ на Г. Динча спомогналъ му да избѣгне пощемъ отъ Воденъ. Стариятъ Динча е още живъ въ Солунъ; той може да знае по-добрѣ.

11. Къмъ стр. 94. Заведенитѣ отъ Садразамина Битолчане, които познавамъ лично, не бѣхж 11 души, а само осемъ, гъркомани учителяе, Власи и Българе родомъ, които отъ Цариградъ бидохж проведени на заточение, кждѣто едни отъ нихъ тамъ, а не въ Цариградъ, оставихж коститѣ си. Другитѣ, слѣдъ като свършихж опрѣдѣления срокъ, завържихж се здрави и живи въ родното си мѣсто. Подробноститѣ на тая случка не влизатъ въ нашата смѣтка, та заради това и се пропусчатъ тукъ.

12. Никаква заповѣдъ, отъ страна на правителството за прѣбро-яване българското или грѣцко (каквото нѣма) население, не е дохождала въ Македония изобщо и въ Охридската епархия частно до прѣди рѣшението на църковния въпросъ. Таква заповѣдъ дойде и се изпълни трикратно само прѣзъ 1874 год., т. е. тъкмо 12 години слѣдъ исчезванието на братя Миладинови, поради която и се проводи бъл-гарски владика, високопрѣосвященний Натанайлъ.

13. Никакво писмо, никакво тайно или явно уговаряне Д. Миладинову отъ страна на Мелетия никога не е дохождало, нито е ставало, понеже покойниятъ стоеше много по-високо отъ колкото да може единъ фанариотинъ да се надѣе на единъ благоприятенъ за себе приемъ, на едно подобно подмамяне съ обѣщания, когато героятъ ни не се боеше нито отъ заплашванията и заканванията му, когато не се стрѣна и нито окото му мигнах и прѣдъ самата явна погуба. Той всичко, абсолютно всичко, прѣзираше прѣдъ успѣха на народната чи идея. прѣдъ възрожденieto на народа ни, прѣдъ сполуката на въстановлението народната ни църковна самостоятелност и българската ни писменност, тъй че който би се опиталъ или би намислилъ да му отдаде какво-годѣ заподозрѣние въ противния смислъ и приемъ отъ подобно естество, грубо онеправдалъ би приснопаметния дѣецъ, а съврѣменно и самъ си изобличилъ би собственото свое съвршено непознаство съ Д-вия характеръ, па ако ще и най-ближенъ да му е билъ таквиятъ одързостителъ. Покойниятъ цѣлия си животъ прѣкарва въ борби съ грѣцкитѣ владиици, така че никой отъ тѣхъ не е могълъ. нито смѣялъ дори да го уговаря къмъ своя страна. Той всекога е държалъ нападателна страна къмъ нѣхъ, и никога не е отстъпялъ. Когато бивалъ принуденъ да се покори на съдбата и на невъзможността, той прѣдпочиталъ да се отстрани съвсѣмъ отъ мѣстото на боиното поле, да избѣга, за да се избави, нежели да отстъпи неправствено прѣдъ владишкитѣ интриги и лукавство, та да имъ се покори и мълчи. Само послѣдния пжть не се отстрани, та станъ жъртва. Уговарянето на послѣдния пжть, ако можемъ да го наречемъ така, сто въ що състон. Нѣколко дни прѣди уловяванетоъ му, въ къщата на в. Пвана Сакедария въ Струга, еждѣто бѣше дошълъ Мелетиевиятъ Протосингелъ, Антимъ. днешни Дебърски убиецътъ на Екзархийския въ Дебъръ намѣстникъ О. Теофила. Д. Миладиновъ заедно съ Г. Чакаровъ и П. Евровъ отишли бѣхъ да го споходятъ ужъ, а наистина съ цѣль да го искочатъ, а чрезъ него и патрона му, Мелетия. Тога станали силни и люти прѣспирни, на които невѣдущитѣ истинността отдаваха прѣдаванетоъ и погубата на Миладиновци. Освѣнъ ако това могло би да се перече уговаряне!

14. Къмъ стр. 95. Д. не лежѣ въ Охридскитѣ затвори двѣ седмици, а само два дни, отъ 16 до 18 Февруария 1861 год., дождъ се приготи обвинителниятъ му актъ, и да се потвърди отъ правителствения съвѣтъ, понеже всичко друго било още отъ по-прѣди готово, а изслѣдания никакви не му станаха. На третия день се проводи въ Битоля, дѣто лежѣ тѣкмо три мѣсеца, сир. до прѣполовението на Май. Братъ му, Наумъ, отъ страхъ, несъмнѣнно, да не би да пострада ибѣщо и той, не се виждаше на явѣ, та заради това, види се, и да не помни добрѣ и точно. Поради обладалия този цѣлия градъ трепетъ и ужасъ, никой отъ гражданетѣ Охритчане или Стружане не се помърднѣ отъ мѣстото си да се постараетъ и подѣйствува за освобождението на уловения: всички се скриха по дупкитѣ, оставихъ го на съдбата му, тѣкмо така, както Христа ученицитѣ му. Само бѣдната му съпруга, Митра, а отчасти и азъ, потърчахме тукъ тамъ за

да търсимъ средство, ако би било възможно, за отмахването на злото; нищо обаче не могохме да сполучимъ, освѣнъ да прѣдизвикаме едно заканване още и заплашване отъ страна на владиката и владиковцитѣ и противъ мене, че съмъ билъ съмишленникъ и съдѣецъ на затворения. И. Евровъ и Г. Чакаровъ като първенци Струшки, могли бихъ негли да подѣйствуватъ нѣщо при мѣстнитѣ турци и да сполучатъ въ полза на пострадалия; тѣхнитѣ дѣйствиа обаче бидоха лукаво и острожно прѣдварени и унищожени чрѣзъ съврѣмения имъ затворъ, отъ който се освободихъ, едва откакъ се свърши прѣдателскитъ обвинителенъ актъ противъ Миладинова.

15. Засдно съ Д. не бѣше се уловилъ „Горекий пѣтникъ“; той бѣше останалъ у Ивана Сакелария, който прѣди нѣколко дни билъ го зель отъ Д. да го прочете. Нито нѣкакъвъ ржкописъ отъ Раковски се е намѣрилъ испомежду Д-витѣ уловени книги, понеже покойниятъ никакво сношение, никаква кореспонденция не е ималъ съ Раковски. Неговитѣ кореспонденции бѣхъ съ Руситѣ, съ А. Рачинскитъ, (послѣ рус. консулъ въ Варна), съ Севастияни и други, а найвече съ р. консулъ въ Шкодра, както и съ нѣкои Българе въ Цариградъ, независимо отъ братското си взаимнописание съ Константина. Тие обаче кореспонденции никакъ не бидоха уловени, а въ сѣщия день, когато Д. се улови и отведе въ Правителствения домъ, неговиятъ баджанакъ, Кръстанъ Лазоровъ, по символическо намишване на покойния отъ конака, който е срѣща къщата му, изгори ги. До тогава тие бѣхъ скрити въ къщнитѣ му мутлами. Съ Д. въ Битоля отиде единъ неговъ по-далеченъ сродникъ, Стефо Дупкарчевъ, а азъ само до полето го испратихъ, както е вече казано. Засдно съ брата си Наумъ тогава не отиде; а посетилъ да ли е отишълъ или не за да отърве нѣкои книга или ржкописъ, немогъ нито да потвърдѣ, нито да опровергниж. Знаж обаче твърдѣ добръ и основателно, че отива Наумъ Матовъ, Д-виятъ тѣтъ, у когото Д. бѣше домазетъ. Наумъ Миладиновъ, ако и братъ, виждаше се като по-отдаленъ да стои отъ братовата си къща и участь отколкото поменхтиятъ Наумъ Матовъ, и то бѣше твърдѣ естествено, поради нѣкои причини замѣчавани тукъ.

16. И. Евровъ и Г. Чакаровъ, а при тѣхъ и скромната ми личностъ, безъ знанието дори на никого друго, дадохме на една първенствующа въ Битоля фамилия задължителенъ записъ за 150 лир. т. за въ случай, че потрѣбать за освобождението на покойния, и това задължение и послѣдующето обѣщание на 90 лир. само, дѣто трѣбаше, подѣйствува и породи надѣждата за Великденското ождано освобождение на затворника, която обаче биде упряднена и унищожена чрѣзъ Владичкото лукавство и коварство, описано вече въ „Магерианитѣ“ ми.

17. Когато прѣзъ Мая пощемъ Д. биде откаранъ въ Цариградъ, тога въ Битоля не бѣше братъ му Наумъ, а горѣпоменхтиятъ Д-въ тѣтъ, Наумъ Матовъ, който до мръкнущане прѣзъ сѣщия день билъ при затворника; а утреньта, като отишълъ да го споходи пакъ, не го намѣрилъ. Тамъ имало и единъ съзатворникъ, Георги Костурче.

който му обадилъ, че прѣзъ нощъта на 3—4 ч. по т. Д. билъ влезано изваденъ отъ затвора и отведенъ.

Отъ всичко до тукъ изложено явно се вижда, че г. Наумъ Миладиновъ, братътъ на пострадалия Димитра, скоро е забравилъ братовитъ си страдания, или на врѣмето имъ още не е могълъ вѣрно и точно да ги научи. Последнето може би да е по-вѣроятно. Защото Наумъ, ако и да бѣше по кръвъ най-ближенъ до страдалица, отколкото който и да билъ другъ, по-далечъ обаче стоеше отъ кашата и участиѣта му, а то страха ради Иудейскаго, а, може би, и по други причини, излишни тукъ да се споминятъ. Други лица, кръвно по-далечни, но духомъ и дѣломъ по-ближни, много по-дѣятелно участие зимаха. Последнитѣ водѣха тайна кореспонденция, както съ нѣкои важни лица на вѣнъ, така и съ самага затворника отъ Битолскитѣ и Цариградскитѣ темници.

Най-послѣ, нѣка ми бѣде позволено да се докосна и до самата статия на г. А. Теодорова, за да би се, по неговото желание, разоблачили нѣкои съмнителни възгледи на г. Автора въ полза на самата дѣйствителностъ.

1. Къмъ стр. 87, 88. Че Миладиновитѣ пѣсни бѣха първобитно писани съ гръцко азбуке, не подлежи на никакво съмнѣние, понеже въ врѣме, когато тие били събирани, ни единиятъ, ни другиятъ отъ събирачитѣ не сж познавали словѣнското азбуке. А кога именно и дѣ Константинъ ги е прѣписалъ на словѣнски, въ Русия ли или въ Загребъ, не можъ да знажъ. По-вѣроятно е този прѣвратъ да е направилъ въ последния градъ, слѣдъ увѣдомленieto отъ страна на общесловѣнския благодѣтель. Едно само можъ съ увѣреностъ да приложжъ — отъ моя страна, че първобитното съ гръцки букви написване на пѣснитѣ дало е поводъ и дохвата на нѣкои да мислятъ, че, при такво чуждо изображение, не е могло да се невмѣнятъ въ нихъ и нѣкои нетѣчности въ фонетично отношение, особито колкото се касае до звуковетѣ на тѣпогласнитѣ букви: ѝ, ѳ, љ, ж, при всичко, че Константинъ всекакъ се старалъ да избѣгне и да не пропусне ни най-малка неточностъ или каквато и да е погрѣшка.

2. Не е никакъ вѣроятно, че прѣписването на пѣснитѣ отъ гръцко азбуке на словѣнско е подѣйствувало за опропащенieto на прѣдмѣтнитѣ ни народни дѣятелье. Други дори искатъ да кажатъ, че една ужъ отъ пѣснитѣ, именно „Султанъ и Патрикъ“, била главната причина на най-важния мотивъ за тѣхната погуба. Че ни единиятъ, ни другиятъ мотивъ нѣматъ нѣкаква основателностъ, доказва се отъ слѣднитѣ извѣстни и явни фактове:

а) Когато Д. се улови на 16 Февруарий 1861 год., пѣснитѣ не бѣха още издадени, нито знаеше нѣкои за нихъ, а много по-малко за съдържанieto и подробноститѣ имъ. Тие се распрострѣха дори слѣдъ улаванъето и на К., а изъ Турско, още по-късно, слѣдъ смъртта имъ.

б) Д. не бѣше тога първъ пѣтъ прѣслѣдванъ; той още прѣзъ 1841 год., и пакъ прѣзъ 1858—1859 год. въ Кукушъ билъ е наклеветенъ и прѣслѣдванъ, както по-подробно ще се каже другъждѣ; той

прѣзъ 1860 год. биде сѣщо дебненъ въ Дебъръ и въ Воденъ, само чрѣзъ тайно бѣгство могъль е да се отърве отъ неприятелскитѣ примки. Слѣдователно, причината на погубата както на единия, така и на другия братъ, трѣбна другждъ да се търси. Тя именно лежеше въ самия характеръ на Д., който никога не е прѣставалъ да гони усърдно и буино дори злоупотрѣбителствѣ гръцки владци, а на послѣднѣо всичкото изобщо гръцко духовенство и гръцкия езикъ, и въ неугасимата му пламенна ревностъ и неуморима дѣятелностъ за възстановеннето на Българския езикъ и подновението на народната ни църковна независимостъ; най-послѣ, тя лежеше въ абсолютната му и непрѣдолима и живата му дѣятелностъ прѣзъ това врѣме въ Македония. Братъ му К. отиде си, загинаж на права Бога, станж невинна жъртва на братовата си ревностъ и на прости само съмишния за бѣдѣщата му задружна съ брата си дѣятелностъ.

в) Последнѣното Д-во прѣдаване бѣше се скрѣило още прѣзъ лѣтото на 1860 год., дори въ неговото отъ Охридъ и Струга отсѣтствие, тѣкмо шесть мѣсеца прѣди отсѣтствието му. Главнитѣ двигатели на гнѣсното противъ него съзаклетие бидоха Битолскиятъ Владика Венедиктъ, извѣстенъ по едноврѣменното Бѣлоградчишко заключение, и Охридскитѣ Мелетий, подпомогнати и отъ единъ Охридски извѣргъ, първенецъ. Прѣзъ поменѣното лѣто, около Юния или Юлия, не помнаж добръ, дойде въ Охридъ Битолскиятъ валия, извѣстиятъ по-послѣдния руско-турска война, Абдулъ-Керимъ Паша, съ цѣль да уреди производителния данъкъ - десетъка. Мелетий, възползуванъ отъ случая, даде му многождивително и блѣскаво угощение, съпроводено, по всѣкоя вѣроятностъ, и съ нѣщо подъ пола, въ което имаха честъта да присѣтствувать само лица отъ съзакляпата прѣдателска категория. Въ това нечестиво събрание и угощение извѣршилъ се безчеловѣчниятъ и ужасни планъ, скрѣило се, се планивало и се сформирувало улавяньето и погубата на двѣтѣ неугасими Македонски свѣтила, — на двамата едноутробни братя Миладинови особито на по-стария. Отъ тога на сетнѣ често ставахъ тайни и косвени опити, но никакъ не сполучвахъ. Една седмица дори прѣди улавяньето на Д. станж сѣщо опитъ; по погрѣшка обаче и тозъ пѣтъ не може да сполучи. А единъ мѣсець прѣди това ближни нѣкои приятелие обадихъ му повѣрнително за съществуваннето на съзакляпнето, и го надумаха да се отърве съ бѣгство; но покойниятъ не рачи да ги послуша, или защото не рачеше да уважи думитѣ имъ или да повърва подобна смѣлостъ отъ страна на Владиката, понеже се мислѣше за неприкосновенъ, или най-послѣ, защото се осланяше на Високитѣ си познанийци, или пакъ защото не се боеше отъ смъртта, както е казано и въ „Материалитѣ“ ми. Доброжелателствѣ му приятелие, които нарочито бѣха отишли въ Струга, за да му обадятъ тайно и да го надуматъ да бѣга, бѣхаж Охридчанетѣ: покойниятъ Христо Узновъ и Докторъ Анастасъ Серезлия, родомъ Гръкъ Българолоубецъ, отъ които първиятъ като роднина на Охридския съзаклетникъ, а вториятъ като чистъ Гръкъ, могли били повѣрнително нѣкакъ да се научатъ за кроежа въ кѣщата на самага съзаклетника. За по-

натъшното му страдание не сж били далечъ отъ съучастие и католицитѣ, както вече е казано и въ книжката ми.

3. Къмъ стр. 90. Разнитѣ мнѣния за деня на важната и досто забѣлѣжителна смъртъ на страдалцитѣ Д. и К. нѣматъ си никакъ мѣстото. До колкото до днесъ се знае отъ най-близнитѣ источники, той е онзи сжщиятъ день, който е забѣлѣзанъ въ книжката ми, за Д. 7-и, а за К. 11-и Януарий 1862 год., за които прѣвъ последующитѣ нѣколко години, въ Кукушъ празнували сме 11-и Януарий като училищенъ народенъ празникъ, но, разумѣва се, не толко тържественно, както да отиде и въ ушитѣ на непримиримитѣ ни неприятелѣ. За означение тѣзи дни въ „Материялитѣ“ си, азъ съмъ се основалъ не на прости слухове, а свѣдѣнїята съмъ чърпилъ отъ съврѣмнената си кореспонденция съ съотечественицитѣ ни търговци, кожухарѣ въ Цариградъ, които, както и тѣхни съотечественици, интересували сж се всекога да испытватъ и да се научаватъ за участъта имъ. Въ това врѣме азъ учителувахъ въ Прилѣпъ. Прѣвъ Януарий 1862 год. получихъ отъ нѣко писмо, съ което ми съобщавахъ за смъртъта имъ, случила се точно въ показанитѣ два дни. Какъ би било прочее възможно да получж подобно писмо отъ столицата прѣвъ Януарий, ако смъртъта на покойнитѣ бѣше се случила на 25-и Марта, споредъ показанията на Л. Каравеловъ? Показанїята день отъ брата имъ Наумъ по-приближави до истинския, а само нѣколко дни е отдалеченъ. Жинзифовъ е още по-близу, който и въ друго отношение е по-достоверенъ отъ всички други прѣжни животописи М-ви, понеже той най-много се интересувалъ за нѣхъ, а печатна нѣкоя погрѣшка, види се, да му е сбъркала тѣзната опрѣдѣленостъ. А, за да би се знало, дали съмъ ималъ право да располагамъ на достоверностъта на съотечественицитѣ си, нѣка се провѣри другъ единъ случай. — не помалко важенъ отъ колкото прѣдмѣтниятъ. Азъ съмъ писалъ въ „Материялитѣ“ си, че К. на 28-и Юлия 1861 год. отвезълъ се въ Турската столица, а на 29-и т. е. утрентъ билъ уловенъ и затворенъ. Отъ дѣ съмъ знаелъ това така тѣчно? Ето отъ дѣ: прѣвъ м. Августъ получихъ въ Охридъ писмо отъ едного отъ помецуванитѣ погорѣ търговци, именно отъ покойнаго Мих. Кецкаровъ, извѣстенъ по сериозностъта си помежду венчкитѣ отъ съсловнето му. Той така сжщо ми пишеше, както виждате въ книжката ми. Нѣка, който би билъ въ състояние да знае по-добрѣ, опровергае това ми свѣдѣние. Само когато се появи по-съврѣменно нѣкоо извѣстие, обнародвано въ нѣкой отъ тогашнитѣ вѣстници, само тога позволено би ми било да се откажж отъ своето убѣждение. Но такъвъ вѣстникъ, до колкото можж да помнѣ, тога нѣмаше (освѣнъ ако сжществуваше „България“, защото „Ц. вѣстникъ“ и „Б. книжиди“ бѣжж прѣстанжли, а „Свѣтлинскъ“ едвай слѣдъ два мѣсеца се появи, именно прѣвъ 7-и Марта. Последния вѣстникъ получаважъ, и отъ нѣколко броеве на сѣтиѣ имамъ го, ако и не сега, прѣдъ очи. За подкрѣпение на думитѣ си най-последъ ще приведа още единъ фактъ. Когато за Великденъ на 1862 г. единъ отъ поменжтитѣ Охридски търговци, именно покойниятъ Гр. Паунчевъ, дойде си изъ Цариградъ, донесе и ми прѣдаде цѣлата

кореспонденция, много бройни писъмца съ плайвасъ писани и до видѣ алегорични, които поврѣменно Д. писвалъ му отъ затвора и му испращалъ. Въ неж три нѣща важни помнѣхъ: а) че съ нѣкои писма Д. искаше отъ търговцитѣ пари и дрѣхѣ; б) съ други, оплакваше се, че испращанитѣ имъ отъ търговцитѣ пари и дрѣхѣ не достигвали до назначението си, понеже били длѣжни прѣдварително да минатъ прѣзъ 24 митарства и прѣзъ пургатора, въ който повечето пакти изгаряли; в) въ други пакъ заявява сърдечната си горестъ, като се научилъ, че братъ му К. билъ боленъ и, като нему не било възможно да го види, моли тѣхъ, ако имъ бѣде нѣкакъ възможно, да го спожодятъ. Най-послѣ въ едно отъ писмата си Д. алегорично загатва, че нѣколко пакти ставали сж опити за принасянье отрова, но че той твърдѣ осторожно пазилъ се! Но ще ми възразятъ: какъ би било възможно да се размѣнятъ затворницитѣ кореспонденции, когато се знае, че никому не било позволено да се приближи до тѣхъ? Не чудѣте се, ще имъ отговорѣхъ: не сме ли родени и растени въ Турско? „Златни ключове и царски врати отварятъ“. Докждъ у калугеритѣ има афоросъ и у турцитѣ „капоросъ“, всичко бива, казватъ сахитѣ Турци. Подкугитѣ, особито у по-долнитѣ полицейски служителие могълъ е да свърши всичко, както най-послѣ чрѣзъ него извърши се и най-гнѣеното, най-ужасното дѣло — опропастиенето на страдальцитѣ.

Изобщо казано по въпроса за животописа на Бр. Миладинови, особито на по-стария, много нѣща, както н. п. горѣвизложенитѣ, наречито съмъ пропушалъ въ „Материялитѣ“ си, а много още други не бѣждатъ разоблачени или въ едно второ издание на сжщата книжка, или въ бѣждѣцето ми общано съчинение по истерията на събужданieto и развитието на Българщината въ Македония, — въ което мислѣхъ да обнародѣхъ и колкото би могълъ да намѣрѣхъ опасни отъ пагуба писма или други важни документи. Появението обаче на този ми трудъ зависи не отъ моя воля или нерадѣние, а само отъ материялитѣ улеснения. До тога, каквито цѣли животописа на Бр. Миладинови би се появили, все непълни ще бѣждатъ.

Самоковъ, Февруарий 1886 год.

К. А. Шапкаревъ.

II. РЕЦЕНЗИИ.

Caritidès Reclivius. Чели ли сте Молниперовитѣ Fâcheux? Въ тая забавна комедия безсмъртний французски комикъ е очерталъ единъ незабравимъ типъ на педантъ, Monsieur Caritidès. „Азъ съмъ Французиятъ по народностъ, казва г. Каритидесъ, нѣ Гръкъ по занятие. Азъ не съмъ отъ оние учени, чието име окончаваша на us. Нѣма нищо по-просташко отъ едно име съ латинско окончание. Оние, които се обличатъ по гръцки, изглеждатъ много по-хубаво. И за да имать име, което да свършва на és, азъ се кръстихъ самъ г-нъ Каритидесъ“.

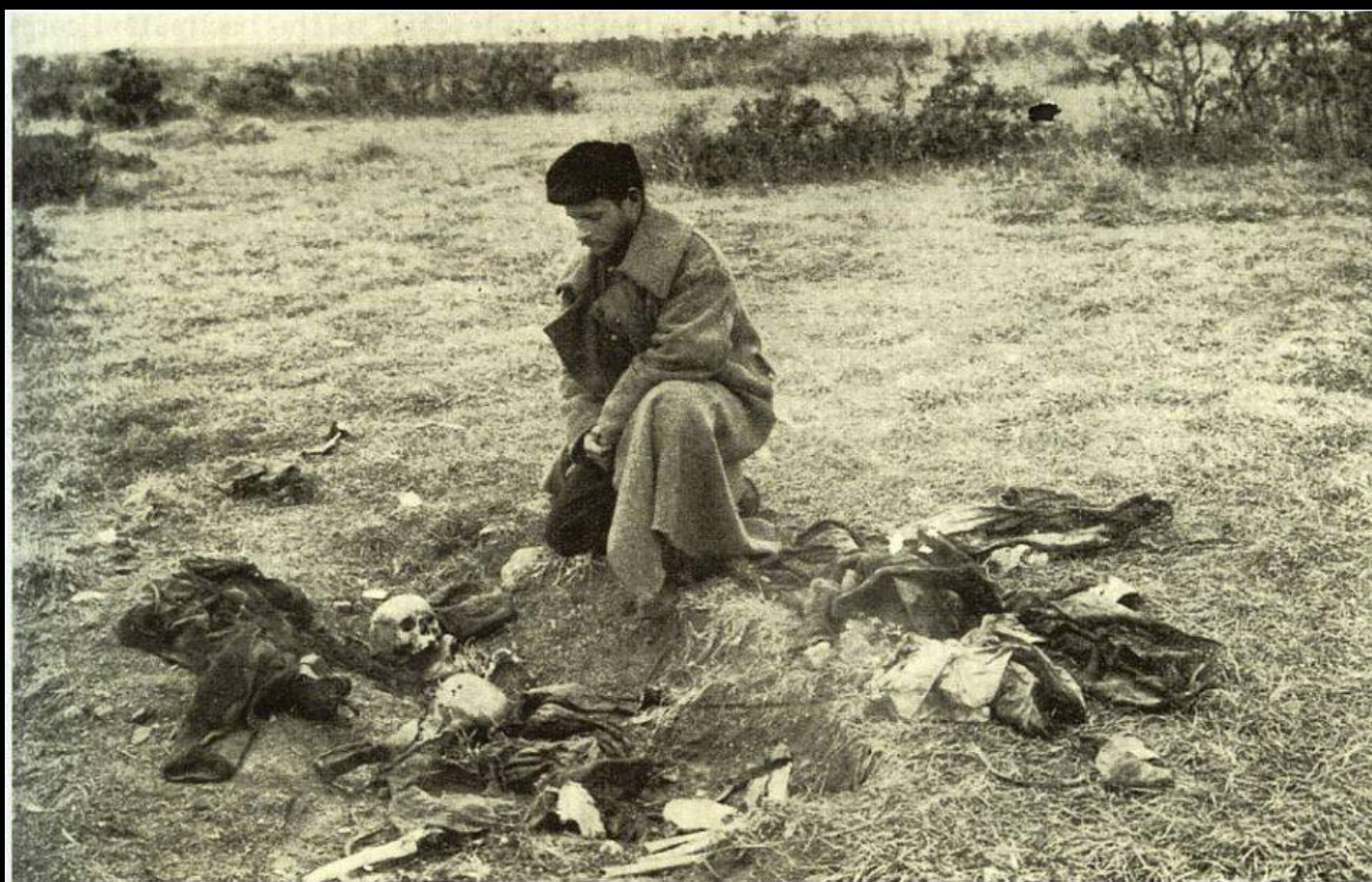
Неволно си припомнихъ тоя старъ познайникъ, като прочетохъ въ в. *Свобода* дългитѣ словонавържения противъ моята статия върху

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македонија
може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres